

stelt zij wat in haar is, voor zich; geeft zij aan wat tot dusver onbepaald, los van elkaar was, een bepaald inhoud.

En die „opmerksaamheid“ hangt weer af van wat de ziel op een gegeven oogenblik interesseert. De hongerige stelt zich brood, de kranke gezondheid, de bedreigde zijn vroeger geluk voor.

In een volgend artikel zullen wij de werkzaamheid der ziel bij het vormen harer voorstellingen nog nader toelichten, om dus almeer inzicht te geven in de vaste ordeningen Gods voor het zoo rijke zieleleven.

## „De Naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes.“

Gaat dan heen, onderwijst alle de volkeren, hen doopende in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes; leere hen onderhouden alles wat ik u geboden heb.

Matth. 28: 19.

Wondere intimiteit geeft het opeens aan verkeer en omgang, als iemand, die u dusver vreemd tegenover staat, of dien ge wel kent, maar toch als heer of mevrouw bleef aanspreken, u toestaat dat ge hem bij zijn naam noemt. En nog intiemer voelt ge u op eens geworden, zoo ook de naam wegaat en de doopnaam er voor in de plaats komt.

Kinderen kennen dien overgang niet, dan een enkel maal in zeer hoogen stand. Eerst met het uittrekken van de kinderschoenen komen de beleefde vormen, die juist bedoelen den te vrijen omgang van het kinderleven te verhoogen en op te heffen tot edeler vormen, die opzettelijk tusschen den één en den ander zekeren afstand scheppen, opdat de personen zich meer in vrijheid kunnen ontwikkelen. Maar als dan in latere jaren het nauwere kennismaking tot vriendschap leidde, hetzij het samenwerken in eenzelfde kring den afstand deed inkrimpen, en de titels vallen weer weg, en men spreekt elkander over en weer voor het eerst bij de namen aan, dan wijkt zich op eenmaal heel de toon van het verkeer, dan voelt men zich op eenmaal nader tot elkander gebracht, en is het of het onderling vertrouwen slechts wachtte op goede kans om zich te openbaren.

Hierbij nu geldt de regel, dat hoe hooger de persoon staat, die ons het verlot geeft om hem bij zijn naam te noemen, des te grooter sprong uit de vervreemding naar meer verwonnelijken omgang gemaakt wordt. Reeds groot is die sprong, als we iemand bij zijn geslachtsnaam gaan noemen, maar allergegrootst als we tot den persoonsnaam komen. En hierbij geldt dan nog weer dit ander verschil, dat bij de vrouw en onder vrouwen, evenals bij het kind, de persoonlijke doopnaam, of beter nog de verkorte doopnaam, en bijna nooit de geslachtsnaam in het onderling verkeer gebruikt wordt, terwijl omgekeerd onder mannen de geslachtsnaam als regel gebruikt wordt, en het gebruik van den voornaam veel hooger graad van intimiteit aanduidt. Terwijl eindelijk in het familieleven alle deftiger titel wegralt, en het gebruik van den geslachtsnaam geen zin zou hebben, maar alles of op den doopnaam drijft, of overgaat in een heel ander soort namen, die de levensverhouding uitdrukken waarin men tot elkander staat. Zoo komt dan eindelijk de voornaam en de doopnaam op, en spreekt men van *man en vrouw*, of ook spreken vader en moeder den teig, door hen verwekt, aan als: *mijn kind*. Het zijn deze in het gezin gebruikte namen die meer dan klanken zijn, en iets van het wezen in de onderlinge verhouding uitdrukken. Namen, eenigzins gelijk staande met de namen die we aan een dokter, een dominee, een koster enz. geven, om uit te drukken dat we niet hun persoon, maar hun ambt bedoelen. Doch waar bij deze laatste de persoon en de betrekking, waarin ze tot ons staan, zich scheiden, heeft de voornaam, de doopnaam, en de naam „mijn kind“ juist dit rijke, dat deze soort gezinsnamen tegelijk en de personen én de verhouding waarin ze tot ons staan, uitdrukken, en alzoo het hoogste geven wat de naam uitdrukken kan.

Spreekt men nu, na dit opgemerkt te hebben, het *Onze Vader* of ook het *Abba, lieve Vader* uit, dan voelt men rijker dan anders het hooge voorrecht, dat voor een kind van God in dien Voornaam ligt.

Niet alle naam, waarmee we het Eeuwige Wezen pogen aan te duiden, is even innig.

De vage naam van *God* brengt geen toenaadering. Het enkele woord *God* duidt ons een hoogverheven Wezen aan, dat ver boven den levenskring van ons menschen uitgaat; maar het woord *God* spreekt niets uit, het sluit af en openbaart ons niets, het wijst op geen enkele betrekking; en eerst als we *er mijn* voor voegen, en spreken van „mijn God“, of ook ge wagen van „Verbondsgod“, komt er tekening en leven in.

Evenzoo is het met den naam: *de Allerhoogste*. Die naam van *Allerhoogste* is in de Schrift dan ook bijzonder in gebruik buiten den kring van Israël. We vinden dien naam bij Melchizedek, bij Nebucadnezar (Jes. 14: 14), in de heidense wereld, waarin Daniel verkeerde, en bij de goede en de gevallen engelen. De engelen heeten: *Kinderen des Allerhoogsten* (Ps. 82: 6) Gabriel spreekt van de kracht *des Allerhoogsten* die Maria overschaduwde, en zoo ook spreken de demonen tot Jezus: *Gij Zoon Gods, des Allerhoogsten* (Luk. 8: 28). En dit is natuurlijk, immers ook die naam van den *Allerhoogsten* drukt alleen uit, dat onze God hoog boven alle geschapen wezens uitgaat, maar het is geen naam die ons onzen God nader brengt of inleedt in zijn verborgen gemeenschap. Eer is het een naam die verwijderd, en den afstand tusschen ons en onzen God doet toenemen.

Heel anders daarentegen wordt het, als God zich openbaart als *de Almachtige*, als *Jehovah*, als *onze Heere*.

De naam van *God den Almachtigen*, waarmee de patriarchen hun God mochten noemen, spreekt van bescherming, van een toevlucht in dagen van benauwdheid, van zekerheid der ons gegeven belofte, van een bondgenoot, die elken tegenstand voor ons breken zal. Vandaar de rijke ontwikkeling van dien naam in het veelvuldig spreken van God als *onze hoog verheven, onze toevlucht, onzen Rotssteen*; als van een God, in wiens tent we verkeerden mogen, en die ons een schuilplaats is. Alles uitwerking van dat één begrip: God de Almachtige, als uitdrukkende een Almachtigheid die over ons waakt, en ons ten goede komt.

Hetzelfde geldt van den naam *Jehovah*. Ook deze naam is niet een klank, maar we-

zensuitdrukking, en wel uitdrukking van datgene in het Wezen Gods, wat ons van noodde is om ons te troosten bij de bangheid, waarmee het altoos wisselende, onvast, onbestendige en ten slotte eindige van ons menschelek leven ons benaamt.

Om ons heen komt het alles en vergaat. Zelf wisselen en veranderen we gedurig met al wat wisselt om ons heen. Nauwelijks is de lente in den zomer overgegaan, of de herfst nadert reeds om in den winterslaap des doods te bezwijken. Dit strijdt met ons innerlijk wezen, dat roept om onsterfelijkheid; dat zich zelf gelijk wil blijven, en in den grijsaard nog de identiteit met het ik van het kind voor eigen zielsbesef handhaaft. En toch gaat die wisseling om ons heen in ons rusteloos voort. Er is geen vastheid. Het is al als het wiegelen van de baren, waarop we meewiegele, en waarop we onweerstaanbaar worden voortgedreven.

En nu is die wondere naam van Jehovah, van: *Ik zal zijn die Ik zijn zal*, te midden van dien wiegelenden oceaen de openbaring van het duurzame, het blijvende, het eeuwige, het onveranderlijke, en vloeiend met den naam van Rotssteen saam. Vriucht van die naamsopenbaring is alsoo, dat wie door Jehovah aangegrepen werd, en zelf Jehovah aangreep, in zijn God het vaste punt bezit, van waaruit hij de woeling der wateren op die zee van het leven bezwaert, en de eeuwigheid zelf grijpt in den God dien hij aanbidt. Jehovah te kennen is *ewig* leven bezitten.

Met den naam *Heere* is het evenzoo.

Wie alleen van *God* spreekt, drukt niets uit omtrent de betrekking waarin hij tot dien God staat, maar wie zegt: *Heere, onze God, of God de Heere*, getuigt van een betrekking waarin hij tot het Eeuwige Wezen staat. Hij is van dien God het eigendom en de dienstknecht, hij verwacht van dien God bevel en ordinantie, hij erkent voor dien God te moeten leven, omdat Hij zijn *Heere* is, en hij dus alleen om dien God bestaat.

Maar toch is het daarbij niet gebleven.

De liefde Gods, die ons zocht en aantrok, is in de naamsopenbaring nog veel verder voortgeschreden, en leerde reeds aan Israël den Voornaam kennen, die volstrekt niet eerst in het Nieuwe Testament openbaar is. Als God bij Maleachi zegt: *Ben ik dan een Vader, waar is mijn eere?* Toont reeds dit één zeg, dat wel ter dege ook reeds onder Israël de zin en beduidenis van dien Voornaam besef werd. Zelfs werd de tegenstelling met het kind er reeds in gevoeld. Of heet het niet reeds van David: *Ik zal mij tot een Vader en hij zal mij tot een zoon zien?*

Nu voelt ieder hoe het Eeuwige Wezen ons in dien Voornaam nabij komt. Het is of alle afstand wegvalt, en of God zelf door dien naam ons tot warme vertrouwelijkheid, nauwe gemeenschap, en intiem omgang uitlokt. De *moedernaam* zou dit nog teederder, maar toch niet zoo rijk hebben gedaan, omdat de moedernaam meer op de jeugd doelt, en de voornaam meer heel het leven omvat. Ook zit in den Voornaam onzes Gods én het teedere van den moedernaam én het energiek-vertrouwelijke van den voornaam in. „Al kon een moeder haar zuijgeling vergeten, zoo zal ik u nochtans niet vergeten.“

Eerst met den Voornaam komt dan ook de rijke volheid der innige religie op. Nu komt er het samenleven, het gestadig voor zijn God verkeer, het uitstorten van het hart, het zich vastklennen in trouw en liefde en de gebeds-omgang in niets meer verbergende teederheid.

Meer nog, die Voornaam sluit den kindernaam in, en met dat *Abba, Vader* komt de verrassende ontdekking van zelf *kind van God* te zijn, en daarmee de adel van ons geslacht, de koninklijke verheffing boven al wat ons in de onbewuste schepping omringt, de heel het leven omzette de gedachte, dat niet hier ons eigenlijke leven is, maar dat ons wezenlijk leven is een leven met en bij en in onzen God.

En hiermee is nu de laatste schrede mogelijk geworden, en komt ten slotte de volle openbaring van *Vader, Zoon en Heiligen Geest*, van het eenig en drieëldig Wezen.

Hierdoor toch wordt op eenmaal de verhouding, de betrekking waarin we tot onzen God staan, in verband gezet met het eigen Wezen Gods.

Op zich-zelf kon de Voornaam nog buiten dat Wezen omgaan, en eenvoudig aan het gezinsleven onder menschen ontleend zijn. Zoo opgevat, zou er dan alleen in liggen, dat gelijk ge kind van uw vader in huis zijt, zoo ook God als een Vader over u waakt.

Maar nu wordt dit op eenmaal alles anders. Nu is God eeuwig Vader in zijn Wezen, en in dat eigen Wezen Gods is de Zoon, zodat wat op aarde in het gezin wordt gekend, slechts afbeelding is van wat in het Wezen Gods eeuwig was. Alzoo geen vergelijking meer, maar het wezenlijke ligt in dien Voornaam voor ons uitgedrukt; en als wij Gods kind mogen heeten, komt ons die naam niet uit gelijkenis met het gezin, maar rechtstreeks uit den beelde Gods toe.

Hij heet niet maar onze Vader, maar Hij is onze Vader eeuwiglijk. En zoo ook, gij heet niet slechts zijn kind, maar ge zijt Zijn kind, uit Hem geteeld, en uit uw God geboren.

Dit nu is zaligheid.

En daarom, wie acht dat de belijdenis van de Drieëenheid slechts een leerstellig vraagstuk is, hij peilt van verre niet, wat in de openbaring van *Vader, Zoon en Heiligen Geest* ligt.

Eerst de Drieëenige God is de weelde, de wel lust onzer ziele.

## Dr. A. KUYPER, De Gemeene Gratie.

Deel II van dit premiewerk voor abonneés op *De Heraut* (waarop d.d. 17 Juni 1901 de intekening onherroepelijk werd gesloten) is verschenen. Aan alle intekenaren, die ons ook voor dit tweede deel / 3.— voor elk door hen aangevraagd exemplaar deden toekomen, zijn de hun toekomende ex. deel II verzonden.

Gaarne zouden wij van de abonneés, die voor deel II ons tot op heden of niets, of een onvolledig bedrag remitteerden, vóór 15 October a.s. het ons komende ontvangen, opdat ook de voor hen bestemde exemplaren kunnen verzonden worden.

De Administratie.

9 October 1903.

Amsterdam, 9 October 1903.

## Wetenschap en Zonde.

De goede verwachting, die men koesterde van Dr. Daubanton, den jongst benoemden hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, is door zijn eerste optreden stellig niet beschaamd. Integendeel mag wel openlijk worden uitgesproken, dat onder de inaugurele oraties, de laatste kwarteeuw aan onze Landshoogescholen uitge-sproken, geen zoo principieel en zoo beslist het Christelijk beginsel voor heel het terrein der wetenschap handhaaft, als deze rede, waarmede Dr. Daubanton zijn hoogleraars-ambt aanving.

Reeds de keuze van het onderwerp: Wetenschap en Zonde gaf blijk van moed. Waar men als jong hoogleraar, nog wel in de allesbehalve aangename positie van kerkelijk aanvullings-professor, voor het eerst moet optreden voor een schare van mannen, die grootendeels de naturalistische wereldbeschouwing zijn toegedaan, daar is de verleiding groot om bij zijn entree d'Académie de puntjes niet al te scherp op de i te zetten en door zekere soepelheid van beweging zich in aller gratie aan te bevelen.

Dr. Daubanton is voor deze verleiding niet bezweken. Hij heeft integendeel van meet af zoo beslist mogelijk de tegenstelling willen tekenen, die hem van de moderne wereldbeschouwing scheidt.

Op twee principieele punten komt de kloof tusschen de nieuwere wetenschap en het Christelijk geloof het sterkst uit. Voor-eerst hierin, dat deze wetenschap in de wereld om ons heen, zoowel naar haar materiele als naar haar geestelijke zijde genomen, niets anders zien wil dan het product eener natuurlijke ontwikkeling, waarbij van geen scheppend God sprake mag zijn. En ten tweede daarin, dat de moderne wetenschap deze ontwikkeling als natuurlijk en normaal beschouwt en daarom van geen val in zonde en stoornis in ons denken weten wil.

Daarom heeft Dr. Daubanton juist op deze beide punten de moderne wereldbe-schouwing aangevat en daarbij onverholen kleur bekend. Wat het karakter der weten-schap aangaat, belijdt hij, dat haar hoogste taak niet anders zijn kan dan de gedachten, die God als Schepper in de wereld neer-gelegd heeft, na te denken en uit te spreken:

„Ons menschelek indenken van het heelal, is een nadenken van Gods oorspronkelijke, scheppende gedachte. „Wetenschap“, nogmaals spreek ik de woorden van de Saussaye Sr., wiens denken mij, van mijne studentent jaren af, tot licht en tot stuur was, „wetenschap is wezenlijk nadenken van het voorgedachte; de rede in de wereld wordt erkend door de rede in den mensch en deze weder door gene gewekt.“ Ons denken is niet een „construieren“ van het heelal maar een eerbiedig bezien van wat God wrocht. Die waarheid vertolkt de rijk begaafde sterrekun-dige Kepler in zijn dankgebed: „O God, ik dank Uwe gedachten!“ Die waarheid ont-lotte den natuurkundigen Oerstedt de verklaring: „Die Naturgesetze sind Gedanken Gottes.“ Die waarheid gaf den genialen Franz von Bader zijn levens-program: „Mein ganzes Leben, alles Wir-ken und Weben meines Geistes sei fernher den Gedanken des Allmächtigen nachzudenken, mich seiner Vernunft zu fügen.“ Dit nadenken nu is mogelijk wij de menscheleke rede, trapsgewijze oneindig lager dan de goddelijke, soortelijk van haar niet verschilt. De uitspraak van Protagoras is juist, is God-rend: *ἀνθρώπος μέτρον πάντων*. Wij maken haar echter los van de verklaring, die de befaamde sophist zelf er van af. Wij denken haar in overeenstemming met de belij-den van Plato, Hellas' wegbereider tot Chris-tus: *θεός μέτρον πάντων*.

De ontwikkelingsgang der wetenschap, ideel doorgedacht, zou eene voortdurende zegelicht zijn, door niets gestoord; eene vreugdevolle over-ving van de voorwerpelijke wereld. Te mid-den, boven die wereld zou de mensch staan, als koning, als profeet, als priester.

Als koning zou hij, denker, heerschen over de schepping, waarin gedacht wordt maar die niet denkt — eene heerschappij breeder, dieper, hooger dan het „dominium naturae“ waarin de oude Socinianen, eenzijdig, de betekenis zochten der waarheid: „God schiep den mensch naar Zijn beeld, volgens Zijne gelijkenis“; eene heer-schappij waarvan de wonderen der toegenaste natuurwetenschappen in onze dagen iets te zien geven!

Als profeet zou hij, ta. l. man, edeler roeping vervullen, om n. l. den lyrischen jubel te ver-tolken die in de schepping klankloos sluiert. Als priester zou hij, en namens zich zelf én namens de gedachte schepping, wier hoogste formeering hij, denkend schepel, is, den Schepper geestelijk nader treden hulde bren-gende aan Hem, uit Wien, door Wien, en tot Wien alle dingen zijn.

Want slotwoord van ideel doorgedachte wetenschap is geen ander dan dat van religie, di. i. naar Tiele's juiste beschouwing, van a. oratie. De geschapen denker knielt, van heilige be-wondering trillend, voor den scheppenden Denker neer. „Quelle est la principale ha de l'homme?“ vraagt Calvijn in den aanhef van zijnen Cate-chismus. God verheerlijkt kindt het antwoord: „C'est de connaître Dieu.“

In tegenstelling met het streven van zeer velen onzes tijds om alle wetenschap tot natuurwet-schap terug te brengen belijden wij onze over-tuiging dat alle wetenschap ideel doorgedacht is Theologie: Kennisse Gods.

Aan duidelijkheid laat deze uitspraak niets te wenschen over. Van eenige benepening, die in transactie heil zoekt, is hier geen sprake. Ker wordt met heilige bezieling als diepste overtuiging van het hart, de belijdenis uitgesproken, dat niet de natura-listische, maar alleen de theistische wereld-beschouwing fundamenteel der ware wetenschap zijn kan.

En even beslist geschiedt dit in het tweede deel, waar gewezen wordt op de scheur, die door de *sonde* ook op het gebied der wetenschap getrokken wordt. Noode weerhouden wij ons de ook uit oogpunt van taal en dictie zoo schoone bladzijden hier over te nemen, waarin Dr. Daubanton dit aantoonst voor elke weten-

schap in het bijzonder. Alleen het slot vinde hier een plaats:

Zullen wij dan met Brunetière de wetenschap aanklagen, haar rauwelings „la banque route de la science“ tegen het voorhoofd slingeren? O, zelfzucht, zonde, belemmerde op allerlei wijze het helder zien van heur dienaren, Geesteloos conservatisme, doffe sleur, geknechtheid aan over-levering; wuile kritiek in oppervlakkigheid tierend; gebrek aan zelfkennis, aan liefde, omsluitend vaak het ideaal voor hun oog! Maar, met al hún gissen en missen, deed de wetenschap wat zij doen kon. Zij kan vaststellen wat is: den empirischen kosmos een koninkrijk tegen zich zelf verdeeld. Verlossing, Evangelie, heeft de wetenschap niet. Bij monde harer uitmuntende beoefenaar: erkent zij dat. Er is geen wijsbe-gerte den mensch met zich zelf verzoenende, omdat er geen wijsbeerte is die den mensch met den heiligen God verzoent. Ook onze weten-schap behoort tot een, door zonde verstoord, *εὐστρεφές*. Onze loges doolt en dwaalt. Gij moet spreken van een *banque route*. Om blijk te zijn gewaag ik van een „banque rout ecasmique.“

Heel d: schepping zucht.

Zij vertolkt, niet uit eigen inspiratie, maar onder inwerking des Heiligen Geestes, haar innig verlangen, door Israëls profeet in woer-den gebracht: „Och, dat Gij de hemelen scheur-de, dat Gij nederkwamt.“ Die klacht, die bede, is in zich zelf onmachtig. God echter is de Waarmachtige. Daarom is er verlossing in Zijn hoog-heilig egotisme. Hij laat niet varen de werken Zijner handen.

De kosmos, zooals de wetenschap hem bezien wil, hem ziet, is een palimpsest. Op het maag-dijlike perkament schreef, in den beginne, de goddelijke logograaf heerlijke logoi. Daimoon Diabolos kwam. Het oorspronkelijk geschrift trachtte hij gansch en al uit te wischen. Hij slaagde daar niet in. Maar hij teekende met gevloekte hand, *ἀλογος καὶ ἀνορθος* over het oorspronkelijk manuscript heen. De in de schepping belichaamde logos werd als een Pro-metheus gekloken aan de rots. Bevrijding is er in den kosmos niet, en dus ook niet in de kosmische wetenschap. Maar Gods genaderaad, eeuwig gedachte van Zijn Liefde-Wezen, gaf het epos des Evangelies:

Ο ΛΟΓΟΣ ΣΑΡΕ ΕΓΕΝΕΤΟ

Het behandelen van deze beide princi-pieele punten in één rede heeft ongetwijfeld aan de eenheid van het betoog wel iets geschaad. Het eerste en het tweede deel staan dan ook vrij los naast elkaar. Niet over wetenschap en zonde, maar over de Christelijke beschouwing der wetenschap en den invloed der zonde op de wetenschap wordt gehandeld.

Zoo zou er meer critiek te leveren zijn. Waar Dr. Daubanton met dankbaarheid gewag maakt van een breede schare van ethische theologen, die hetzelfde standpunt hebben bepleit, daar valt het op, dat juist de naam niet genoemd wordt van dien calvinistischen theoloog, wiens encyclopaedische gedachten toch niet zonder invloed op deze rede gebleven zijn.

Maar liever dan op deze critiek in te gaan, spreken wij openlijk onze blijdschap uit, dat in den kring onzer Rijksuniversi-teiten zulk een welsprekend getuigenis voor ons Christelijk beginsel is afgelegd. Hier althans trad de Theologie op niet als slip-pedragster eener moderne naturalistische wetenschap, of om in armsalig verweer tegen de aanvallen van het ongeloof krach-t te zoeken, maar welbewust en fier om het licht van Gods Woord voor alle weten-schap te laten schijnen.

## Amstel's Kerkelijk leven VAN DE eerste zestig jaren der vrijheid.

Nu het Gedenboek, dat Dr. Vos uitgaaf bij gelegenheid van het 325-jarig bestaan van den Kerkeraad en van de Classis van Amsterdam, in het licht verschenen is, vestigen wij gaarne ook onzerzijds de aan-dacht op dit werk, dat en door de prach-tige uitvoering en door den rijken inhoud zeker een standaardwerk mag worden ge-noemd.

In klein-folio formaat, op oud-Hollandsch papier gedrukt, voorzien met een schat van keurige reproductien naar oude etsen, is dit boek een eere voor den uitgever, die het waagde een zoo kostbaar werk ter perse te leggen. Bovendien heeft de heer Bom, die dit werk uitgaaf, niet minder aanpraak op onzen dank, omdat hij aan het historisch verhaal van Dr. Vos toevoegde een complete Bibliographie en Iconographie der Amsterdamsche predikan-ten en een lijst van de kerkeradsleden en diakonessen. Het mag dan ook gerust ge-tuigd, dat tot dusverre op het gebied der vaderlandsche kerkhistorie nog geen werk verschenen is, waaraan zooveel kunst en arbeid is ten koste gelegd. Het is daarom te meer te betreuren, dat de prijs zoo hoog is gesteld (25 gulden zonder en 30 gulden met band), dat het slechts voor enkele liefhebbers te verkrijgen zal zijn.

Het historische tafereel van het kerkelijk leven, dat Dr. Vos ontwerpt, is rijk aan inhoud. De strijd van onze vaders, eerst om de kerk te reformeeren, daarna om haar te handhaven tegenover het Arminianisme, en eindelijk hun worsteling tegen de over-heersching der Libertijnische regenten, vormen de grondtrekken van deze schilderij. Voeg daarbij de handhaving van leer, tucht en kerkenorde in eigen kring, den invloed van Amsterdam's kerk op classis, provincie en vaderland, den Zedingsarbeid in onze kolo-nien, den strijd met Vondel en de Acade-mieheeren en ge verstaat, hoe afwisselend de beelden zijn, die hier voor uw oog voorbijtrekken. Wie den strijd en den moed, de beginselen en den ijver onzer Calvinistische vaders wil leeren kennen, kan hier rijkelijk te gast gaan. Het hart van het Nederlandsche Calvinisme klopte in de 16e eeuw nergens luider dan in de Gerefor-meerde Kerk van Amsterdam.

Ook kan aan Dr. Vos de lof niet onthand worden, dat hij met geoeffende hand en

met kennis van zaken dit historisch beeld schilderde. Al is Dr. Vos geen Rembrandt, die met zijn wonderlijk lichtspel de personen leven doet; al ontdekt het critisch oog spoedig genoeg gebreken en leemten ook in de kennis der betrokken literatuur, die bij een historisch schrijver van den eersten rang ondenkbaar zouden zijn, — zoo vindt men, om slechts één voorbeeld te noemen, van den invloed, dien Amsterdam's Kerke-raad op een gewichtig besluit der Dordtsche Synode oefende in zake de Zending, geen woord gemeld, — toch heeft dit werk groote verdiensten, en het feit, dat Dr. Vos vrij gebruik kon maken van de historische schatten in de archieven van Amsterdam's Kerkeraad en Classis verschoonen, maakt dat deze studie ook voor den historicus van waarde blijven zal. Het is daarom te meer te betreuren, dat niet alleen in den ongelukkig gekozen titel, maar ook in een telkens oprakelen van persoonlijke herinne-ringen uit den tijd van 1886 aan deze historische studie een bijnaam wordt gegeven, die niet voor alle lezers even aangenaam zal zijn. Tot het kleinzieligje daalt dit zelfs af, waar Dr. Vos telkens blijkbaar met opzet vermijdt aan de leerlingen der Vrije Universiteit, ook waar hij hun histo-rische studies gebruikt, den doctorstitel te geven.

Laat ons ten slotte er nog op mogen wijzen, dat Dr. Vos op ongedachte wijze komt bevestigen, dat de telst der liturgie van 1611, die door Prof. Rutgers en Prof. Kuiper als authentiek werd beschouwd en daarom door hen ten grondslag werd ge-legd aan de nieuwe uitgave hunner liturgie, ook in Amsterdam's classis als alleen gezag-hebbend werd beschouwd. Hij deelt al mede op blz. 265, dat Trigland en Roland, die beide op de Dordtsche Synode aanwe-zig waren, in 1621 op last der Amster-damsche Classis een formulierboek hebben aangelegd, dat door alle predikanten moest geteekend worden. In dit formulierboek waren met de belijdenisschriften en de Canones van Dordt ook de Liturgische formulieren opgenomen, en wel de editie van 1611, die daarmede als authentiek werd gewaarmerkt. Slechts pro memorie zij hier meegedeeld, dat Dr. Vos hieruit afleidt, dat het woord *alhier* in de tweede doop-vraag in de Amsterdamsche kerk dus niet in gebruik was, wat in verband met de uitdrukkelijke tegenspraak van Trigland zelf al even dwaas is als de meening op blz. 258 verkondigd, dat in Amsterdam de oude vorm van het formulier voor den bejaardendoop uit de Zeeuwsche liturgie zou gehandhaafd zijn tegenover het verbeterde formulier, dat de Dordtsche Synode vast-stelde en dat sinds in alle kerken gebruikt is geworden.

## Scheurer's Hospitaal.

Het zevende jaarverslag van de Vereeniging *Scheurer's hospitaal* legt opnieuw getui-genis af van rijken zegen.

Wat het binnenlandsche leven dezer vereeniging aangaat, klom het aantal leden niet zoo belangrijk. Een klein honderdtal werd er aan toegevoegd. Milder vloeide de bron der vrijwillige giften; het eindcijfer hiervan overtreft dat van het vorige jaar zelfs met 800 gulden. Het totaal bedrag, dat aldus werd saamgebracht, is f. 11.581; zeker een niet te versmaad bijdrage voor Amsterdam's Kerkeraad, die de zorg voor dit hospitaal draagt.

Van meer belang is echter voor onze Kerken de mededeelingen, die ook dit verslag weer brengt aangaande het Hospitaal zelf. Daaraan ontleent dit verslag zijn blijvende waarde, en daarom wordt het in steeds breeder kring met zooveel belang-stelling gelezen. Op ons Petronellahospitaal zijn we trotsch. Onze doctoren hebben we lief; Dr. Scheurer als den stichter het meest, maar daarnaast gunnen we gaarne een plaats ook aan den nieuwen doctor Esser. En wat ons volk voelt voor de beide pleegzusters, die daar met toewijding en liefde zoo moeilijken arbeid verrichten, valt niet met enkele woorden te zeggen. Het gevaar, waaraan mej. Rutgers zich bloot-stelde door bij ernstige pokkenepidemie in het huis van Ds. Bakker terstond ter hulpe te ijlen, en de inzinking van kracht, die ten gevolge van te veel arbeid over mej. Kuiper kwam, vervulde menig hart met bange zorg. Maar de donkere wolk dreef over en het verslag meldt met blijden dank aan God, dat beide zusters weer met volle kracht zich aan het Hospitaal kunnen geven.

Laat ons ten slotte van de meer intiemere mededeelingen uit *het leven in het Hospi-taal* een enkel fragment overnemen:

30 December 1902. . . . Schreef ik je wel eens over een patient, Gabeel geheten, die hier reeds was van de opening van 't ziekenhuis af? Zij had tuberculose in den voet. Het been werd toen tot aan de knie door Dr. Scheurer afgezaag, en aanvankelijk scheen alles goed te gaan. Later echter kreeg zij een nieuwe wond in de knie, en eindelijk werden ook de longen aangedaan, en verleden week is zij gestorven. Zij was zeer onvatkelijk voor het Evangelie, en werd onge-ver een maand of 9 geleden gedoopt, en kwam sinds mede aan het Avondmaal; zij sprak ook dikwijls met de andere patienten. In haar hoekje op de zaal konden we ook altijd naaiwerk voor het ziekenhuis brengen, wat zij vlug en netjes afleverde. Toen zij erger werd, wilde haar familie haar naar huis brengen, maar dit wilde zij niet; zij wilde tot haar dood bij ons blijven en Christelijke vertroosting ontvangen. Den laatste dag heeft zij ook nog aan haar Javaansche familie getuigenis afgelegd van haar geloof, zonder een zweem van angst voor den dood. Het lijk heeft de familie toen medegenomen en een Moha-mediansche begrafenis gegeven. Wij wilden ook om dit lichaam niet meer twisten; de ziel was veilig geborgen en konden ze niet meer schaden. . . .

Januari 1903. . . . Van morgen hadden we doop op de zaal van een jongen, die hier ook al heel lang was, met een zeer vergroot milt. Bijna de geheele buik was één milt. Hij was al lang ge-

loovende in zijn gedoopt zou m zijn. En nu we gen kans zagen en vroegen we zaal in zijn be beurde het; na verzoek heel za dit uitgeteerde oogen, en dat ik hoop, dat de wegnemen; zijn Sinds Dr. Se alweer zoo'n k gehad. Een van komst; wordt l bracht. . . . Een in de twee dag hecht had; ze v in een lieve d helling was het.

Wij waren onder sterven onder gehoord te heb dezen half be gaan vertellen. ging Dr. Scheu zeide: „Weet j — „Ja.“ — „E wert, wat dan „Zoo, waarom verrouw.“ — „Omdat Hij vo heet Hij dan, „Jezus Christus“ hebt je wel e dat booz hart „Ja.“ — „Weet hebt?“ — „Ja harrie doet zo helder bewust toon met ons doenlijk die b kind, 100 waer geweest voor. Zijn wij, gewi Ik begrijp n had, ik heb n maar dan was ik het hoorde, er niet achter uit begraven. I

1 Februari i week over d gedoopt was, e De Heere b Zich genomen. laatste 4 dagen bijna weg, en heldere oogen l was niet ee les leerde; ik bijgewoond. Ik gesprekken, wa loof en kindel laatste avond 14 de eerste ook voor hem „Ja, zeker, ju woord, „ook“ s sterven van m nu hij er niet, naast Marinus zijn graf laten O, één uol op tegen veel grijpelijsk, dat het is zoo hee vrucht van he geeft nieuwen Hem gehoorza als Hij de vru

Hieruit bl het Hospita barmhartighe de prediking lij bereikt feit nog onlu fel werd ge Javanen we om daar ge zoeken, maar Evangelie de het goed, da ten van den nen kwam.

In een p Wagenaar i bijzonderhe Als genera hij het naa nieuws, dat l der frischn Over Djo sante bijzo eerste avond

„Het H. i — zoo schi Penten. Te J gusters aan, jstafel in het zijn toen v verkwikkelij Esser is op j gedoopt.

Dan over christenen:

Da opzet ook des Zon of bedrij u vrijaf. Dr. Z huize van ee volk, zelfs e enz., die tot den geheelen permissie on christen timu dienst opgez terecht. Dr. hospitaal. . .

En eindel cheniusscho

Zie ik we Poerworedj Zuidema ver dam en ver zijn geplaat voor wier rel genes zijn bi rein te Jogi



ch beeld  
mbrandt,  
personen  
sch oog  
iten ook  
tuur, de  
eersten  
soo vindt  
noemen,  
s Kerke-  
dordische  
ang, geen  
rk groote  
Dr. Vos  
istorische  
sterdam's  
i, maakt  
ricus van  
te meer  
len onge-  
en een  
herinne-  
aan deze  
k wordt  
ers even  
einzellige  
ens blijk-  
ingen der  
an histo-  
ectorstiel

op mogen  
hte wijze  
r liturgie  
en Prof.  
ouwd en  
werd ge-  
er liturgie,  
en gezag-  
deelt n.  
Roland,  
e aanwe-  
Amster-  
hebben  
ten moest  
ulierboek  
n en de  
iturgische  
de editie  
rtiek werd  
e zij hier  
it alleidit,  
ede doop-  
us niet  
d met de  
Trigland  
ening op  
erdam de  
er den be-  
turgie zou  
verbeterde  
ode vast-  
gebruikt

1 Februari 1903. . . Ik schreef je van de  
week over dien zieken jongen, die op de zaal  
gedoopt was, en over zijn uiterst geduldig-  
heid. De Heere heeft hem gisteren gelukkig tot  
Zich genomen. Ik was zoo blij; eindelijk. De  
laatste 4 dagen heeft hij liggen sterven, af en toe  
bijna weg, en dan weer zoo helder, en in die  
heldere oogenblikken zoo heerlijk gestemd. O,  
't was niet een boek, waaruit ik elken dag een  
les leerde; ik heb het al deze jaren nooit zoo  
bijgewoond. Ik had met hem zulke heerlijke  
gesprekken, waaruit zoo duidelijk bleek zijn ge-  
loof en kinderlijk vertrouwen op den Heer. Den  
laatststen avond las ik hem voor uit Johannes  
14 de eerste verzen, en sprak over de plaats  
ook voor hem bereid door den Heere Jezus.  
„Ja, zeker, juffrouw,“ was het blijmoedig an-  
woord, „ook voor mij. Maar alleen door het  
sterven van mijn Zaligmaker.“ 't Is nu zoo leeg,  
nu hij er niet meer is, wij hebben hem begraven,  
naast Marinam, en wij zullen een teken op  
zijn graf laten zetten.

O, één zoo'n sterfbed weegt zoo ruimschoots  
op tegen veel teleurstelling, tegen veel onbe-  
grijpelijkheid, dat we dikwijls in de Javanen zien;  
het is zoo heerlijk, als God nu en dan zulke een  
vrucht van het werk hier ons toonen wil. Het  
geeft nieuwe moed en nieuwe blijdschap om  
Hem gehoorzaam te dienen en te volgen, ook  
als Hij de vruchten verborgen houdt. . . .

Hieruit blijkt, dat het groote doel van  
het Hospitaal, om door den dienst der  
barmhartigheid de harten te ontsluiten voor  
de prediking van het Evangelie, wel degelijk  
bereikt wordt. Waar juist aan dat  
feit nog onlangs in onze eigen kring twi-  
fel werd geopperd, en men meende, dat de  
Javanen wel het Hospitaal wilden gebruiken  
om daar genezing voor het lichaam te  
zoeken, maar voor de roepstem van het  
Evangelie doof zouden blijven, daar was  
het goed, dat het verslag ons deze vruch-  
ten van den medischen zendingdienst toon-  
den kwam.

## Zending.

In een paar pittige asterisken deelt Dr.  
Wagenaar in de *Zeeuwsche Kerkbode* enkele  
bijzonderheden mede aangaande de Zending.  
Als generaal-deputaat voor de Zending is  
hij het naast bij de bron, en daarom is het  
nieuws, dat hij mededeelt, nog met het waas  
der frisheid overhangen.

Over Djogja geeft hij de volgende inter-  
essante bijzonderheden. Vooreerst wat de  
eerste avondmaalsviering aangaat:

„Het H. Avondmaal is door mij bedient“  
— zoo schrijft Dr. Zwaan — „als Joggja en te  
Pentun. Te Joggja zaten een tachtig broeders en  
zusters aan, en wel aan één tafel met een  
zijaftel in het midden. 't Nieuwe stel en kleed  
zijn toen voor 't eerst gebruikt.“ Welk een  
verkwikkelijke ure! De eerste beoefening van Dr.  
Esser is op zijn dringend verzoek in 't Javanees  
gedoopt.

Dan over de Zondagrust der indische  
christenen:

De opzettingen op een landgoed moeten  
ook de Zondag vaak werken. Die een beroep  
of bedrijf uitoefenen krijgen op Zondag geen  
vrijaf. Dr. Zwaan hield *kompoellan* (kerk) ten  
huize van een Mevrouw K. Doch haar werk  
volk, zelfs de christelijke *batikers* (weefsters)  
enz., die tot de gemeente behoorden, moesten  
den geheelen dag werken en kregen zelfs geen  
permissie om den dienst bij te wonen! Een  
christen-timmerman heeft haar hierom den  
dienst opgezegd; doch deze kon nu nergens  
terecht. Dr. Scheurer gebruikt hem nu in 't  
hospitaal. . . .

En eindelijk over de verplaatsing der Keu-  
cheniuschool:

Zie ik wel, dan is de Keucheniuschool te  
Poerwodjoe feitelijk reeds opgedoekt. De familie  
Zuidema verliet wegens malaria het erf Rotter-  
dam en vertoefte te Joggja. De oudste leerlingen  
zijn geplaatst bij de predikanten der kerken,  
voor wier rekening zij worden opgeleid. 5 Jon-  
gers zijn bij Dr. Zwaan. Een wegelegen ter-  
rein te Joggja schijnt reeds aangekocht te zijn.

Teleurstellend is het laatste bericht, dat  
Solo voor de Zending gesloten blijft:

Naar we vernemen heeft tegen veler verwach-  
ting in, de *Soesoeboenan* van Soerakarta bezwaar  
gemaakt om toestemming te geven voor de pre-  
dikant des Evangelies in zijn verstand. Hier-  
door is de vraag of wij, ondanks het besluit  
der generale synode van Arnhem, toch Solo  
zouden aanvatten, b.v. door er een filiaal van  
't Zendingshospitaal te openen, voorloopig van  
de tafel. Doch ook 't gevaar geweken, dat  
Rome of een der zendingsoctschappen ons  
voor zouden zijn, wat ons later wellicht zeer  
had kunnen komen te spijten. God regeert en  
Zijne wijsheid verzoeken we ook in dezen.  
't Komt ons voor, dat men 't best doe, voorloopig  
hierin volkomen te berusten.

## Voor Kootwijks Scholen.

Ingekomen bij den ondergetekende en in  
hartelijken dank ontvangen: Door F. B. te  
Brille, van N. N. f. 2.50.  
Bij Dr. J. H. HOUTZAGERS: Van den heer  
G. Torenbeek te Voorschoten, gevonden in de  
collecte f. 1.—.

D. HULLEMAN,

Kootwijk.

Penningsmeester.

## Uit de Pers.

Over de *verzekerdheid des geloofs* schrijft Dr.  
R. v. d. Kamp, van Axel in de *Zeeuwsche  
Kerkbode* belangrijke artikelen, waaraan wij het  
volgende ontleenen:

Evenmin als wij het recht hebben, om tegen  
God te zeggen: „Ik geloof en vertrouw U niet  
op Uw woord!“, evenmin hebben wij recht om  
van 't Heilig Avondmaal ons te onthouden.  
En niet alleen worden er tal van verkeerde re-  
denen opgegeven om weg te blijven, eveneens moet  
men de versterking van het geloof op verkeerde  
wijze.

Stel eens een onderzoek in, hoe men daarover  
soms spreekt! Dan zoekt men soms de versterking  
daarin, dat men zeer ontroerd is geweest, ja wel  
eens een traan heeft gelaten. Dan weer leeft men  
er niet aan gehad: men bleef er zoo koud bij!

En hoewel wij zeker toestemmen, dat het Avond-  
maal een zaak is om ontroerd te zijn en niet koud  
onder te blijven, toch heeft men de versterking  
niet te zoeken in *onzen* gemoedstoestand, maar  
wederom alleen in God, in Zijn werk.

Dit hebben wij vooral op te merken:  
God is het, die daar spreekt. Hij verzekert ons  
daar van Zijne eeuwige liefde. Hij vermaant ons  
goedsmoeds te zijn, daar Hij ons leidt aan Zijne  
hand.

Wij komen niet aan 't H. Av. om daarmede te  
betuigen, wat wij voor den Heere zijn, maar wij  
komen daar om uit 't Heeren mond te hooren en  
te zien, wat Hij voor ons wil zijn.

En in Doop en in Avondmaal hebben wij dan  
ook wel te letten op het teken.  
Zoo zekerlijk als ik met water gewasschen word  
in den Doop, even zeker (zoo luidt Gods belofte)  
heeft Hij mijne ziel door Zijnen Heiligen Geest  
met het bloed van Christus gewasschen.

Zoo zeker als ik zie, dat het brood wat ik ge-  
broken, zoo zeker als ik zie, dat de wijn wordt  
vergaten, zoo zeker als ik eet en drink, even  
zeker is (zegt God ons) dat Christus' lichaam  
voor ons gebroken, Zijn bloed voor ons vergaten  
is, en wij daarmede ten eeuwigen leven gevoed  
worden.

De volle nadruk dus valt op *Gods* verzekering.  
Ja, Hij neemt in Zijne eedertijds goeder-  
tierenheid, als het ware alle gasten tot geuiten,  
en laat ons openbaar door Zijn dienstknecht ver-  
zekeren: „Gelijk sich een vader ontfemt over de  
kinderen, ontfemt de Heer Zich over degenen  
die Hem vrezen. Zoo verre doet Hij onze overtredingen  
van ons. Hij vergeeft Uwe ongerechtigheid. Hij geneest  
Uwe krankheid; Hij verlost Uwe leven van het  
verderf; Hij kroont U met goedertierenheid en  
barmhartigheden.“

Wat zullen wij tot deze dingen zeggen?  
Als God ons zoo zeker en vast laat aanreiken,  
dat Hij ons in genade aanneemt, hebben wij dan  
niet alle reden om dit te gelooven? Ook in dit  
opzicht zouden we mogen vragen: wat moet de  
Heere nu nog meer doen? Zoo vele bewijzen en  
beloften — en toch zijn wij nog zoo dikwijls tot  
twijfel geneigd.

Hoe moesten wij niet ontroerd zijn over dit feit,  
dat God in Zijne onfermig, nadat Hij Christus  
Zijnen Zoon voor ons overgegeven heeft, ons nog  
zoo vele malen verzekert van Zijn trouw en liefde,  
en dat wij dan nog twijfelen! Voorwaar, de kracht  
der zonde in ons moet wel groot zijn!

Maar tevens willen wij elkander ernstig ver-  
manen om toch toe te zien op onszelf.  
Niet gering te schatten de heiligheden des  
Heeren: Zijn woord en Zijne Sacramenta.

Laat het ons bede zijn, dat wij meer mogen  
vervuld worden met heilig en diep ontzag voor  
des Heeren geboden en woord.

Inderdaad is het teuwig, dat vele bekommer-  
den zich onthouden van 't Heilig Avondmaal.  
En nog treuriger, dat men in sommige kringen  
meent, waarlijk Gode een dienst te doen, met die  
allen van het H. Av. terug te houden. Men dringt  
er dan op aan, dat in de voorbereidings predikatie  
niet zal gehoord worden de liefdelijke bezinn des  
Evangelies, maar dat daar, om toch vooral de  
bekommerden af te schrikken, eens roef zal ge-  
zegd worden swat er moet geknield worden.

Ja is het niet zoo, dat er in Zeeland nog Gerefor-  
meerde kerken zijn, waar men het een slecht  
teeken vindt, als er zoo velen ten Avondmaal  
gaan? Wil men, op sommige plaatsen althans,  
niet liever, dat er maar enkelen komen?

Dus is bij sommige menschen de preek goed,  
als er maar duidelijk in uitkomt, dat niet alle  
beijdelende leden kinderen Gods zijn, maar de ge-  
meente bestaat uit bekeerden en onbekeerden. En  
dan liefst weinig Schriftverklaring, maar een lange  
toepassing met een stuk voor de onbekeerde leden,  
ook een stuk voor de bekeerden, en ten slotte  
ook wat voor de kinderen Gods.

De verzekerdheid bereikt men zoo niet. In den  
weg des verbonds, door godvruchtig waarnemen  
en overdenken van den dienst des Woords en der  
Sacramenten wil God ze schenken. Elke zonde en  
verwaarloozing van de middelen der genade  
wreekt zich en wordt gestraft.

Loutre goedheid, liefdeloosheid,  
Waerheid zijn des Heeren paan  
Hun, die Zijn verbond en woorden  
Ala hun schatten gadeslaan.

Het is uitnemend, dat Dr. Van der Kamp  
er op wijst, hoe de verzekerdheid des geloofs  
in de lijn des verbonds moet gevonden worden,  
en daarom de louter subjectieve opvatting bij  
het sacrament en de bediening des Woords  
schade toebrengt aan het geestelijk leven. Dat  
gevaar dreigt waarlijk niet in Zeeland alleen.

Maar aan de andere zijde zij men toch ook  
voorzichtig met niet uit te ver gedreven reactie  
tegen dit subjectivisme, den schijn op zich te  
laden, alsof en bij de voorbereiding voor het  
Avondmaal en bij de bediening des Woords,  
niet op ernstig zelfonderzoek zou moeten wor-  
den aangedrongen. De stelselmatige onderschei-  
ding tusschen onbekeerden, bekeerden en  
bekeerden is stellig onjuist, geeft voedsel aan  
ziekelijke neigingen en is ondiens opvatting.  
Maar even gevaarlijk zou een prediking worden,  
waarin het onderscheidend element werd gemist,

en alle leden der gemeente voor oprecht geloof  
vigen werden verklaard.

Natuurlijk bedoelt Dr. Van der Kamp dit  
niet. Maar het zou goed zijn geweest, wanneer  
hij ook tegen die eenzijdige opvatting gewaar-  
schuud had.

## Officiële Berichten.

### Classis Gorinchem.

Aan de Kerken wordt medegedeeld, dat in  
de vergadering der Classis Gorinchem, gehouden  
i Oct. 11, in tegenwoordigheid van Dep. Prov.  
ad Ex., de Eerw. heer C. J. H. van Diemen,  
beroepen Predikant te Meerkerk, peremptoir  
is geëxamineerd en met alle stemmen tot den  
Dienst des Woords en der Sacramenten toege-  
laten. Stelle de Heere onze God dezen Zijnen  
dienstknecht tot een rijken zegen.

De Classe voornoemd:

Dr. H. HASPERS, scriba.

### Welsew. en Eerw. Broeders!

De kerk van Sprang komt nog eenmaal met  
het vriendelijk verzoek tot de zusterkerken in  
den lande, die haar in haar grooten nood nog  
niet de behulpzame hand geboden hebben.

Reeds ruim een tweehonderd kerken gaven  
aan onze vraag vriendelijk gehoor en collecteer-  
den voor ons of zonden ons een gave. Ook  
ontvingen we enkele malen van particulieren  
giften, 't welk alles ons hart met innige blijd-  
schap en dank heeft vervuld.

Wanneer nu ook de ontbrekende kerken voor  
ons iets willen doen, dan zijn wij geholpen en  
kunnen de hypotheek aflossen, die afgelost  
worden moet.

En het is zoo gemakkelijk, broeders, om iets,  
misschien niet veel, maar iets te doen.

Wij weten wel, de behoeften in de eigen  
gemeenten zijn groot, maar vergeet niet, onze  
nood is van zoo zeldzamen aard.

Och, broeders, betracht ook in dezen de  
gemeenschap der heiligen door in uw midden  
voor ons een collecte te houden. Gij helpt ene  
zuster die in het vuur der beproeving ligt en  
die tot u de hand uitstrekt om hulp.

Namens den kerker, der Geref. kerk van Sprang:  
Dr. J. VISSER,  
F. M. DE JONGE.

Verslag van de Centrale Pastorale Confe-  
rentie, gehouden te Zwolle 13 Aug. 1903.

### II.

#### Het Sabbatisme.

De referent, Dr. Kunst van Schipluiden,  
begint met de opmerking dat het noodig is  
aan het sabbatisme ons aandacht te schenken,  
niet zoozeer omdat het in zoo ruimen kring  
zou verbreid zijn, als wel om de eigenaardige  
wijze van propaganderen der sabbatisten voor hun  
wiel, die sommigen in verwarving zoo kunnen  
brengen. Het sabbatisme, het vrie van den  
zevendsten dag der week als rustdag, kwam  
meer op als gevolg van veler subjectivisme en  
miskening der historie.

Achtereenvolgens worden nu de verschillende  
bewijsgronden, die de sabbatist aanvoert tot  
verdediging zijner leerling, ter sprake gebracht en  
getoet. Allereerst het beroep op het voorbeeld  
van den Heiland, dat weerlegd wordt door de  
wijzen op het onderscheid tusschen den staat  
zijner vernedering en zijner verhooging, waar n  
ook het verschil van sabbatsheligen naar het  
Evangelieblad verklaard wordt. Aangezien  
wordt het onhoudbare hunner bewering als zou  
de Heiland niet op den eersten weekdag zijn  
opgestaan en met zijn discipelen hebben ver-  
gaderd.

De practijk der apostelen, eveneens omge-  
meed in een wapen dat de sabbatist hanteert,  
wordt aangegeven en blijkt in geen deele in  
hun voordeel te pleiten. Tegenover oijl te  
exegese van en verkeerde conclusie uit plaatsen  
als 1 Cor. 16: 1 en 2, Hand. 20: 7 en Openb.  
1: 10 wordt de goede exegese gesteld, waaruit  
de gevolgtrekking gemaakt kon worden dat in  
de dagen der apostelen reeds een begin van  
heilighing van den eersten dag der week viel  
waar te nemen, aanvankelijk nog naast den  
zevendsten dag. Het willen handhaven van de  
schaduwachtige inzettingen door sommige dwaal-  
leeraars werd echter oorzaak, dat de apostelen  
krachtiger tegen de sabbativering in het krijt  
traden. Plaatsen als Rom. 14: 5, Col. 2: 3—17  
en uit den Galatenbrief komen hier te sprake,  
die het schaduwachtige in den Joodschen sab-  
bat aantoonen.

Tegenover de bewering der sabbatisten als  
zou de historie der eerste eeuwen hun in 't  
gevolg komen, worden aangehaald uitspraken  
van Plinius, Justinus Martyr, Clemens Alexan-  
drinus, Eusebius en anderen, die er op wijzen  
hoe de Dag des Heeren al meer in aanzien  
rees en de Kerk geleidelijk door den Geest  
des Heeren tot de viering van den eersten  
weekdag gebracht werd.

Weerlegd wordt vervolgens het beroep der  
sabbatisten op de omstandigheid, dat Joden  
haer den sabbat in oneere zou gebracht hebben  
en dat de beoeligen van Keizer Constantijn,  
den vader der Zondagswetgeving, verre van  
Christelijk zouden geweest zijn, door de stelling  
dat in de Kerkhistorie niet de menschelijke  
factor en het menschelijk motif beslissend is.

De bewering der Roomsche Kerk dat de  
Zondagsviering op haar gezag berusten zou,  
waarom deze dus voor Protestanten verwer-  
pelijk zou wezen, wordt als aanmatiging ver-  
worpen, in verband waarmee onze verhouding  
tegenover de Kerk der Middeleeuwen wordt  
aangegeven en de tegenstelling gewraakt van  
den Sabbat als rustend op Goddelijken grond  
slag en den Zondag die een keurlijke of  
menschelijke inzetting zou wezen.

Nadat de referent nog gewezen heeft op de  
verkeerde Schriftbeschouwing die aan het vragen  
om een bepaalden tekst ten grondslag ligt; op  
het in zekeren zin verkeerde om de Wet der  
Tien geboden te noemen Gods onveranderlijke  
wet, stelt hij de Schriftuurlijke Sabbatgedachte  
in het licht in verband met het werkverbond  
en de tweeledige bedeeiding van het genadeverbond,  
om te eindigen in de conclusie, dat het sabbat-  
isme, afvoerd op het pad van sectarisme,  
gewoonlijk vergezeld van meerdere ketterijen,  
door ons met kracht moet worden bestreden.

Dit degelijk stuk geeft aanleiding tot ver-  
schillende vragen en opmerkingen.

Zoo wordt o.a. gevraagd, of de sabbatisten  
bewijzen kunnen, precies den laatsten dag der  
week te onderhouden; met welken Zondag-  
gang die dag dan begint: met dien van het  
Oosten, of dien van de Westersche landen?  
Hierop wordt geantwoord, dat de sabbatisten  
teitelijk 't Joodsche jaar weer moeten invoeren.  
Er wordt op gewezen, dat de referent *exagerich*  
krachtig had kunnen spreken. Jezus kon  
telkens op den eersten dag der week met de  
jongeren samen na Zijne opstanding; alerstaat  
in de Openbaring *de vijf en negentig kerken* kan daar

niet anders mede bedoeld zijn dan de dag  
geheiligd door Jezus' opstanding; *kerken* wijst  
na den tijd der opstanding altijd op den ver-  
heerlijkten Middelaar.

Een ander vraag, of niet meer nadruk moet  
gelegd worden op de gedachte van Calvin en  
Ursinus, die den Zondag beschouwden niet als  
een dag van goddelijke maar van kerkelijke  
instelling. Waar dagen en maanden en jaren  
mogen wij niet onderhouden. In dat standpunt  
ligt kracht tegen het sabbatisme. De Goddelijke  
dag was een schaduw, maar die schaduw van  
den O. T. Sabbat is vervuld. Aangezien er  
samenkomsten der gemeenten moeten zijn enz.  
is de Zondag noodig volgens kerkelijke instelling.  
Hiertegenover wordt opgemerkt, dat de instel-  
ling van den rustdag niet tot de schaduwach-  
tige wetgeving behoort, maar dat het sabbatge-  
bod reeds in het paradijs is gegeven, en dat het  
„heiligen“ niet een gedeelte maar *geheel*, de  
dag des Heeren' geldt, en dat het in onze  
dagen, ook in onze kerken, zeer noodig is  
daarop nadruk te leggen.

Na deze discussie kwam 'de derde referent  
aan het woord, Dr. Kramer van Beverwijk.

### Verbetering.

In I — vorig No. — staat in het laatste  
gedeelte:

dat zoowel voor een zg. wetenschappelijke  
Dogmatiek als voor een preek alleen, de H. S.  
moet en kan zijn de kenbron en richter . . . ;  
lees: als voor een preek, alleen de H. S. . . .  
De eerste al. van stelling 7: „Scheiding tus-  
schen Dogmatiek en Ethiek is principieel fout“,  
behoort als laatste alinea bij stelling 6.

## De Vijftiende Centrale Diaconale Conferentie

(Slot.)

### Punt X. Gereformeerde Ziekenverzorging.

Punt IX, door het Comité op de agenda ge-  
plaatst, werd voorloopig overgelaten en kon ten  
slotte wegens gebrek aan tijd, evenals een paar  
andere vragen, staande de vergadering ter tafel  
gebracht, niet in bespreking komen. In behan-  
deling kwam nu de vraag, ingezonden door de  
Diaconie te Assen: „Op welke gronden verdient het aanbeveling,  
dat Diaconien van groote Gemeenten zich aan-  
sluiten bij de Gereformeerde Ziekenverpleging?“

Br. Timmer deelt mede, dat te Assen geen  
afdeling van de Ver. voor Geref. Ziekenverp.  
(lees: verzorging) bestaat en zou daarom gaarne  
ingelicht worden over de verhouding van andere  
Diaconien tot deze Ver. en over het nut en  
profiel ervan, opdat Assen voor zich de vraag  
zou kunnen beantwoorden, of het gewenscht is  
pogingen in 't werk te stellen, ook daar zulke  
eene afl. op te richten.

Br. v. d. Bosch deelt daarop mede, hoe de  
verhouding tusschen de Diaconie en de afl. te  
Meppel geregeld is. Br. Janse merkt op, dat  
er gevraagd wordt naar de gronden. Hij ziet  
geen kans deze aan te geven, wel om het tegen-  
overgestelde te bewijzen.

Dr. Teerink deelt mede de regeling dezer  
zaak te Amersfoort, waar de afl. verschillende  
hulpmiddelen bezit en de Diaconie hiervan voor  
hare armen gebruik maakt. De Ver. voor Geref.  
Ziekenverz. beantwoordt nog niet aan haar doel.  
Zij leidt ziekenverpleegsters op, en eerst dan,  
wanneer deze in voldoende aantal gevormd zijn,  
zullen de Diaconien, zoo noodig, op aanvraag  
er van gediend kunnen worden.

### Punt XI. Particuliere verenigingen.

Aan de orde komt nu punt XI, ingezonden  
door de Diaconie te Wormerveer.  
„Mogen Gereformeerden medewerking verleenen  
aan een particuliere vereniging voor armenzorg,  
die geen kerkelijke kleur heeft?“

Dr. Jonker leidt deze vraag in en deelt mede,  
dat te Wormerveer een dergelijke vereniging  
is opgericht, die zich door middel van bezoek  
zusters ten doel stelt, de liefde van Jezus te  
openbaren. Deze vereniging heeft de hulp en  
medewerking onzer Diaconie aldaar ingeroepen,  
en nu meenden sommige broeders, dat hiernaar  
voldaan mocht worden, terwijl anderen er zich  
tegen verklaarden en in deze vereniging een  
miskening van het Diaconaat zagen. De laat-  
sten oordeelden, dat de arme broeders en zus-  
ters onzer Kerk geheel en alleen door de dia-  
kenen moesten ondersteund worden. Opdat nu  
laatsbedoelden in hun beginsel gestrekt mochten  
worden, begeerden zij in dezen een beslisse  
uitspraak der Conferentie. Nu eenige medede-  
lingen van den Secretaris omtrent een dergelijke  
vereniging, spreekt Br. Blankenberg over „Lief-  
dadigheid naar Vermogen“. Het doel dezer  
vereniging is onder meer, ook het aanleggen  
van een groot register, waarin alle armen ver-  
meld worden, en de ondersteuning door hen  
ontvangen. Alle Diaconien en besturen van armen-  
zorg worden verzocht, daar aan mede te werken  
en hebben recht van inzage der registers. Onze  
Diaconie te Amsterdam heeft evenwel bedankt  
om mede deze vereniging samen te werken,  
mede omdat zij de namen der eigen armen niet  
openbaar wenscht te maken.

Leden der vereniging ontvangen, evenals  
bij tal van dergelijke verenigingen op andere  
plaatsen, een plaatje aan de deur als bewijs  
van lidmaatschap.  
Spreeker ontraadt ten ernstigste aan zulke  
verenigingen steun te verleenen of persoonlijk  
er aan mede te doen. Br. Spier wil de vraag,  
zoals deze geformuleerd is, niet een besluit  
neen beantwoorden, doch meent dat er soms  
verenigingen kunnen zijn, waaraan wij heel  
goed medewerken. Zoo is spreker lid eener  
vereniging, die zich ten doel stelt om jongens  
en meisjes aan eene betrekking te helpen. Aan  
zulke eene vereniging kan ieder meedoen, mits  
het niet tegen eenig beginsel strijdt.

Van verschillende zijden wordt opgemerkt,  
dat dit laatste niet gelijk is met hetgeen de  
vraag bedoelt. Deze spreekt van armenzorg.  
Algemeen is men het eens, dat wij onzen steun  
en onze kracht niet moeten geven aan veren-  
igingen van armenzorg, die het ambt miskennen.  
Da. Teerink wenscht de vraag eveneens  
beslist ontkennend te beantwoorden, omdat  
zulke verenigingen het Orgaan der barmhar-  
tigheid miskennen, en dringt daarom op ont-  
houding aan.

Dr. Jonker vraagt eindelijk nog: „Zoo voor  
een arme f. 8.— noodig is, mogen de diaconen  
er zich met f. 5.— afmaken en toelaten dat een  
neutrale vereniging dit met f. 3.— aanvult?“  
Deze vraag wordt, onder instemming van den  
geachten vrager, door de vergadering eenparig  
ontkennend beantwoord.

### Punt XII. Ouden van dagen.

Vervolgens komt in behandeling punt XII,  
ingezonden door de Diaconie te Alkmaar:  
„Heeft de Diaconie het recht en de bevoegd-  
heid een oude van dagen tegen zijn wil, doch  
in zijn belang, te nopen tot het verpleegd worden,

hetzij bij particulieren, hetzij in een c. q. op  
te richten Huis voor Ouden van dagen?“

Br. Terhaak deelt mede, wat aanleiding tot  
deze vraag gegeven heeft. Een broeder van 74  
jaren leeftijd, die altijd als kluisenaar gewoond  
heeft, kan niet meer werken. Nu zou de Diaconie  
hem gaarne bij een ander, b. v. bij een bejaarde  
weduwe, huisvesting verleenen, met het oog op  
mogelijke ziekte, verpleging, enz. Blijft hij alleen  
in zijne woning, dan zou hij, zonder dat men  
het weet, hulpeloos kunnen neder liggen. Boven-  
dien is het voordeliger en beter, dat hij bij  
een ander huisvesting krijgt. Doch onze kluis-  
enaar wil blijven, waar hij is. Hoe daarmede nu  
te handelen?

Br. Noteboom meent, dat deze vraag gemak-  
kelijk is te beantwoorden. Men moet rekening  
houden met de personen, hun karakter, geest-  
heid, humeur enz. Tenslotte moet men zich  
toch schikken naar de persoon is.

Eenparig is de vergadering van oordeel, dat  
wij op wettelijke gronden geen recht hebben te  
dwingen. Wel kunnen wij onzen zedelijken  
invloed aanwenden.

### Punt XIII. Verslagen.

Eindelijk waren wij gekomen aan de bespre-  
king van het laatste punt, afkomstig van de  
Diaconie te Buiksloot:

„Is het niet noodig, en hoe is het mogelijk  
te maken, dat de besprekingen op de Centrale  
en Prov. Diacon. Conferenties, voor de Diaconien  
van blijvend nut kunnen zijn?“

Br. Blankenberg zegt, dat het laatste nummer  
van het Diacon. Correspondentieblad een voldoende  
antwoord op deze vraag geeft. Andere broeders  
zouden gaarne het voornaamste van het ver-  
handelde op vorige Conferenties ook in hun  
bezit willen hebben. Het Comité zal dit in  
overweging nemen. Na nog eenige bespreking  
wordt besloten, het verslag dezer Conferentie  
ter plaatsing op te zenden aan het Diacon. Corr.  
blad, de Barmh. en de Heraut.

### Sluiting.

Hiermede aan het einde onzer besprekingen  
gekomen zijnde, wordt nog besloten, dat de  
Conferentie bestendig zal blijven. Voor plaats  
van samenkomst der volgende Conferentie  
worden genoemd: Utrecht, Arnhem, Zwolle en  
Amersfoort. Aan het Comité wordt de bepaling  
van plaats en tijd der 16e Conf. overgelaten.  
Ten opzichte der adviseurs wordt gezegd, dat  
waar de Conf. vergadert, ook de predikanten  
te dier plaatse als zoodanig zullen genoodigd  
worden.

Niets meer aan de orde zijnde, verklaart de  
Voorzitter deze 15e Conferentie gesloten. Hij  
vraagt verging voor hetgeen hij misdaan zou  
kunnen hebben, hetzij door een of ander woord,  
of door gebrekkige leiding. Hij heeft niets  
kwaads bedoeld en nog minder iemand te  
kwetsen. En waar wij nu gereed staan deze  
plaats te verlaten, past het ons God te danken,  
dat Hij ons den zegen van dezen dag heeft  
willen schenken. Onze roeping is het, het ge-  
sprokene en gehoorde van dezen dag te ver-  
werken. Elk onzer doe, wat zijne hand vindt  
om te doen, ten einde het Diaconaat tot ont-  
wikkeling te brengen.

Nog spreekt de Voorzitter een woord van  
dank aan onzen geachten adviseur voor diens  
degelijke adviezen, aan de Diaconie en Kerke-  
raad van Amersfoort voor de goede en vriend-  
delijke ontvangst, en aan allen, die tot het  
welslagen dezer Conferentie hebben medege-  
werkt.

Ten slotte neemt nog de Vice Voorzitter,  
Br. Terhaak, het woord om als tolk der  
vergadering onzen bekwamen en geachten Voor-  
zitter dank te zeggen voor diens flinke leiding,  
en wenscht hem des Heeren zegen en hulpe toe.

Daarop gaat Dr. Teerink voor in dankgebed.

Namens het Comité

R. BROEKHUIZEN, Secretaris.

Meppel, September 1903.

## Buitenland.

Engeland. Een beeldenstorm inde  
X Xte eeuw.

Wellicht heeft nergens in Engeland de Ritua-  
listische richting zoo hare triumpfen gevierd, als  
in een Ep